

КРИЗАТА В АЛБАНСКОТО ОБЩЕСТВО СЛЕД 1990 И ВЕНДЕТАТА¹

Публикацията се извършва с подкрепата на проект: „Преходът: гласове, образи, памет“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ по договор N ДИД 02/01 от 16.12.2009 г.

Люба Софрониева

След 1990 г. Албания и Косово стават свидетели на много трудности и промени. Албанското общество е в криза, важен елемент от която е масовото изолиране на много мъже и дори на цели семейства в къщите им, поради страх от кръвно отмъщение. Вендетата надживява всички усилия за изкореняването си и продължава да регулира обществените отношения на албанците днес, когато държавните стремежи на Албания и Косово са насочени към постигане на нови европейски и глобални ценности. Тя влияе негативно на икономиката, образованието, политиката и международния авторитет на двете страни. В този смисъл кръвното отмъщение представлява сериозно препятствие пред цялостното развитие на съвременното албанско общество.

Целта на настоящия доклад е накратко да очертае мястото на вендетата като част от кризата, която изживяват Албания и Косово през 90-те години на 20-и и първите

1 Текстът представлява версия на доклад, изнесен в рамките на конференцията „Кризата в историята – 20 години по-късно“, Кюстендил, 29-31 май 2009 г.

години на 21-и век в резултат от падането на комунизма и разпада на Югославия.

* * *

Първо само ще маркирам историята на кръвното отмъщение в Албания, за да може по-лесно да се осъзнае нейния „ренесанс“ от началото на 90-те години насам.

Известно е, че кръвното отмъщение възниква и се практикува още през древността, като се основава на принципа *lex talionis* или „око за око, зъб за зъб“, който в албанския случай преминава във формулировката „кръв за кръв“, кодифицирана по-късно в т.нар. кануни, най-известен от които е Канунът на Лек Дукагини. Постепенно той се разпространява в Косово, Черна гора и Македония.

Една от целите на Кануна е да въведе строги правила по отношение на вендетата, за да бъде ограничена тя до минимум. Така, никой не може да убива, който както и където си поиска. Посегателството над жена или дете е строго забранено. Извършителите се затварят в къщите си, където според Кануна на Лек Дукагини е забранено проливането на кръв. Потърпевшите от своя страна обмислят как да извършат отмъщението, за да изчистят опетнената си чест.

Според албанското тълкуване причина за кръвно отмъщение е не само физическото убийство на човека, но и неговото духовно убийство, т.е. когато са засегнати честта и достойнството му. Това е характерно изобщо за част от т. нар. срдиземноморски общества, към които албанското донякъде спада, където по думите на Пиер Бурдийо „честта [...] се явява типична форма на символен капитал, който съществува само чрез репутацията, т.е.

представата за нея, съставена от другите в онази степен, в която те споделят сбора от вярвания, способни да ги принудят да видят и оценят определени качества или постъпки като достойни или безчестни". В албанския случай отнетият живот или чест се измиват само с кръв или чрез „прощаване на кръвта“, т.е. помирение, което се извършва чрез посредници или от Съвета на старейшините. Характерно за вендетата е, че тя не може да остарее - смята се като завещание и задължение, което потомците макар и след 100 години са длъжни да извършат. Така всяко едно убийство предизвиквало друго и се предавало от поколение на поколение.

Разбира се, през вековете прилагането на Кануна и практиките на кръвното отмъщение са се влияели от историческите особености.

През Средновековието вендетата се е практикувала повсеместно и се е регулирала от вече споменатите кануни. През османския период, кръвното отмъщение и обичайното право се запазват главно в недостъпните планински региони на Северна Албания, замествайки липсващите структури на централната османска власт.

След създаването на независимата албанска държава през 1912 г. от първостепенна необходимост било обединението на албанския народ в името на изграждането на новата държава. В тази обстановка обичайното право и действащите кануни започват да се тълкуват като пречка срещу необходимото сплотяване на албанския народ. По време на управлението на Ахмед Зогу (1925-1939) Канунът на Лек Дукагини има статут на неофициален закон, но според някои днешни помирители, към 1939 г. кръвното отмъщение почти било изчезнало.

Най-голям успех в борбата срещу кръвното

отмъщение е постигнат по време комунистическия режим в Албания (1944 г. – нач. на 1990 г.), когато комунистическата партия започва организирана борба срещу вендетата, която се определяла като пречка за обединението и модернизиранието на народа. Макар и в името на „новия човек“, тази борба не се отличава с кой знае какъв хуманизъм. Така, албанският комунистически диктатор Енвер Ходжа разрешава проблема драстично, като избива или отстранява старейшините на родовете, които са познавали законите на Кануна. Освен това бива премахната частната собственост, която е една от основните причини за възникването на конфликти, и е въведено строго наказателно право, според което убийството с цел кръвно отмъщение се квалифицира като деяние с утежняващо вината обстоятелства.

* * *

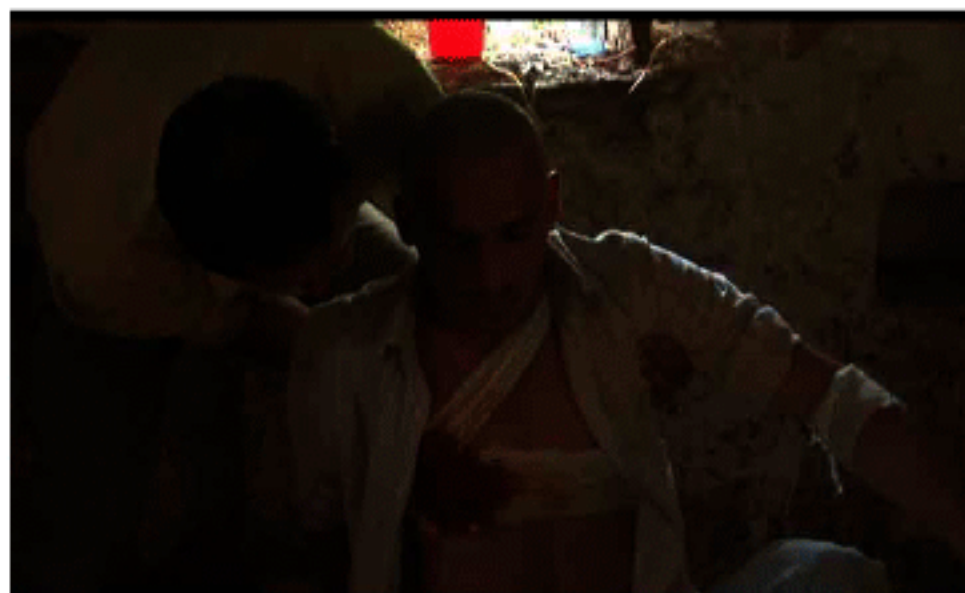
Жестоките и репресивни похвати на Енвер Ходжа изкореняват вендетата, но не и спомена за нея. Ето защо след падането на комунистическия режим в Албания тя се възражда с нова сила.

Това става поради няколко главни причини. В Албания настъпва период на анархия, през който албанската държава е слаба, а институциите не функционират. Така албанското общество отново се обръща към Кануна на Лек Дукагини, който да му осигури необходимия ред и сигурност. Същевременно възникват множество конфликти – от една страна се пробужда споменът за неотмъстените вражди, от друга – възникват спорове около повторната приватизация, трафикът на жени, деца и наркотици. Не на последно място зачестилите кръвни са стимулирани от огромното количество огнестрелно

оръжие, придобито от населението най-вече в резултат политическата криза през 1997 г., когато казармите са разграбени.

Сн. 1. Семейство, загубило баща вследствие на кръвното

Сн. 2. Кадръ от филм, посветен на албанското кръвно отмъщение

Днес обаче, Канунът и вендетата се завръщат не само на север, но и на юг, и в централната част на Албания, при това в една страшна и изродена форма, при която дори малки деца и жени могат да станат изкупителни жертви. Може би най-фрапиращото е, че самите политици, въпреки клетвите във вярност на Конституцията, нерядко решават различията помежду си на основата на Кануна на Лек Дукагини.

Ето някои данни за вендетата днес с уговорката, че те са твърде противоречиви:

Сн. 3. Художествена интерпретация на традицията

Според Комитета за национално помирение в периода 1991-2000 г. е имало 2500 семейства в кръвна вражда, като само за 1997 г. 1500 човека са били убити заради

вендата. През 2005 г., само заради трафика на жени 4600 семейства са в дълбок конфликт, смята Джин Марку председател на комитета. През 2002 г. Дружеството на жените твърди, че са станали 3000 такива убийства. За следващата 2003 г. Социалното министерство съобщава за около 7 000 души, от които поне 1024 деца, живеещи под заплахата от убийство. Според сп. „Шекули“ общо около 3000 семейства днес са в кръвна вражда. Да не забравяме, че днешното албанско семейство е около 8-10-членно, което ще рече, че поне 25 хил. души са заплашени от вендата.

Сн. 4. Деца, затворени заради заплахата от кръвното отмъщение

Освен убийствата, вендетата предизвиква и емиграцията на много албански семейства или мъже. Само през 2002 г. от Албания бягат 1270 мъже и така

оставят в продължение на години жените и децата си сами да се борят за оцеляването си. Много деца пък не могат да продължат образованието си, тъй като се затварят по къщите си. Така за 2002 г. по данни на Министерството на образованието 147 деца прекъсват обучението си заради вендетата, а според Дружеството на жените те са 712. Медиите пък пишат за 800 такива деца. Подобен брой се отчита и през 2004 г.

Сн. 5. Пропаганден плакат „Простената кръв“

По този начин, днес в албанското общество се наблюдава масово затваряне на хората, невъзможност за ограмотяването им и игнориране на човешките им права. Ето защо много неправителствени организации предприемат помирителни акции в цяла Албания, като действат в съдружие с държаваните институции, макар че често държавата бива упреквана, че не проявява интерес да се бори с кръвното отмъщение. Основните помирителни организации, които действат сега, са: Лигата на мисионерите на мира; Комитета за национално помирение и Движението на жените, по чиято инициатива в последните години се организират няколко национални и международни конференции,

събрания, митинги и други инициативи. Дейно участие в тях взимат и представители на албанската държава, духовенството, диаспората, дипломати и известни в Албания личности. Отделно във всяко едно селище има действаща работна помирителна група.

Сн. 6. Изоставена къща в резултат на страха от отмъщението

Главната цел на всички тези инициативи е помиряване на враждуващите семейства, предпазването от конфликти и възпитанието на младото поколение в дух на сговор и мир, като се иска промяна и на самото образование, което да обръща внимание на любовта, работата, правата и задълженията на съвременното общество. Освен това се призовава към признаване и уважение авторитета на правовата държава; към

преразглеждане на Наказателния кодекс; към уважение и подкрепа на Движението на жените в борбата им срещу насилията и трафика на момичета. Отправя се и апел към медиите, които да контролират емисиите и публикациите си, т.е. да избягват пропагандата, провокираща психологията на кръвното отмъщение.

Сн. 7. Афиш на организацията Мјафт с призив „Стига кръвни отмъщения“

В резултат на тези инициативи за периода 1991-2003 г. са помирени 3317 семейства и са разрешени 5000 имуществени и 1000 други конфликта. Около 27-30 хил. човека са освободени от своето „затваряне“. Благодарение на мисионерите на мира 80 % от конфликтите, възникнали заради трафика на момичета са прекратени.

Освен дейността на помирителите, обаче е необходимо и въвеждането на справедлив закон, който да замести саморазправата и да въведе необходимите механизми за възпрепятстване на кръвните отмъщения. През 2001-2002 г. в албанския парламент започва дълъг законодателен процес за засилване на мерките за борба срещу слабостите на правовата държава. Изменени са член 78 и 83 от Наказателния кодекс, като е добавен текст за: „убийствата поради лихви, отмъщение или вендета“ подлежат на присъди до 20 години затвор, а заплахите за вендета към деца – на глоби и наказания, достигащи до 3 години затвор. Въпреки тези мерки според голяма част от албанците не държавата е тази, която трябва да решава как да се отмъсти за пролятата кръв, а близките на жертвата. В този смисъл законът, колкото и добре да е създаден и приложен, не може да измени манталитета на албанеца.

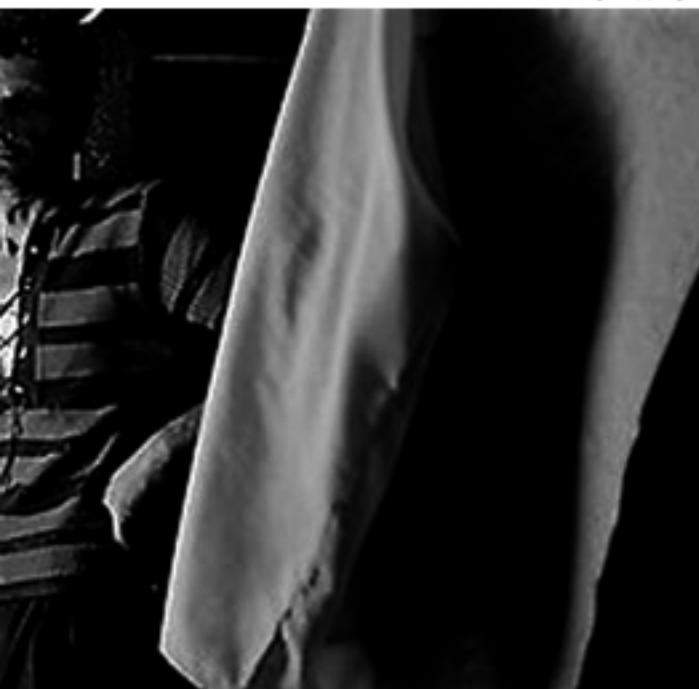
Така се стига и до търсенето на подкрепата и сътрудничеството на различни международни организации като ООН, ЕС, Съвета на Европа и ОССЕ, като целта е те да подпомагнат демократичните процеси и реформите в Албания, както и да поемат под своя защита албанските семейства, емигрирали от страната в резултат на кръвна вражда, тъй като Албания не разполагат с нужните средства за да се бори с този феномен.

Тези призиви дават своя резултат. Например, през 2003 г. във френския Сенат се състои дебатът: „Канунът и Вендетата: от мита до реалността“, на който депутати от Албания и Франция, както и представители на неправителствени организации дискутират възможностите за прекъсване на тази „варварска“ практика. Друга международна инициатива е провела се през ноември 2005 г. в Тирана 12-а международна среща, където също се взема под внимание и се дискутира кръвното отмъщение. По време на тази среща е отправен апел към албанската държава да подобри законите на страната.

В последните години наистина се наблюдава един по-голям интерес за коопериране на държавните институции обществото и неправителствените организации, тъй като без това сътрудничество не е възможно подписването на дългосрочните стратегии за развитието и интегрирането на Албания в евро-атлантическите структури. Според Джин

Сн 8.
Чернобялата картина
на очакването

Марку обаче стратегията на управляващите и проектите на международните организации се изграждат според „техния си начин“, без да познават терена, менталитета и психологията на гражданите. Така повече от 90 % от тези проекти не са намерили реално приложение.

Как стоят нещата в Косово? Косовските албанци доскоро нямаха държава – имаха автономия и съдебна система, но те никога не са я приемали като своя и са регулирали взаимоотношенията си по нормите на Канунът на Лек Дукагини. В Косово също текат помирителни акции, но за разлика от тези в Албания обаче бележат сериозни успехи. Това се дължи на различните исторически обстоятелства в двете територии.

По време и след разпадането на Югославия политиката на Милошевич в Косово отприщва общественото недоволство. В този напрегнат и сложен исторически момент косовските албанци осъзнават, че повече от всякога е нужно тяхното обединение и сплотяване в името на борбата за политическа

**Сн. 9. Каменна кула, където се били затваряли
заплашените от кръвно отмъщение**

самостоятелност и независимост. От първостепенна необходимост било загърбването на кръвните вражди. Това донякъде обяснява как се стига до една от най-успешните инициативи за прекратяване на кръвните отмъщения: става дума за започналото през февруари 1990 г. всенародно помирително движение в Косово, което завършва през май 1992 г.

Инициатори на движението са група бивши политически затворници, ученици, студенти и вдовици,

а негов патрон става проф. Антон Чета. Мотото на кампанията е *„Помирение в името на страната, народа младежта, Бог, бъдещето и хуманизма“*. На редица места са организирани събирания с участието на огромен брой хора, където се пропагандира необходимостта от прекратяване на враждите и предотвратяването им. Участниците в помирението са около 800-900 активисти, които, разделени на малки оперативни групи, действат на територията на Косово и в диаспората. В резултат от тази помирителна инициатива са прекъснати 2511 вражди.

След края на всенародното помирително движение, помирителната дейност е продължена от Националния съвет за помирение на Косово, който действа и в днешно време. Той е съставен от 15 възрастни мъже от гр. Прищина.

През 1998 г. обаче започват масовите изселвания на албански семейства към Албания, Македония и Черна гора, което затруднява помиренията. Следва и войната в Косово от 1999 г., по време на която са отчетени малко случаи на вендата, тъй като хората се сдружават пред общия неприятел. След войната обаче Канунът започва да действа отново.

След 1999 г. Косово е обявено за автономна област в състава на Република Сърбия под управлението на ООН. През декември 2001 е учреден и 120-местен Косовски парламент, чиито закони влизат в сила след утвърждаването им от специалния представител.

На фона на настъпващите благоприятни промени в Косово обаче убийствата продължават. Това се дължи на екстремната политическа обстановка, лошото функциониране на институциите, прилагащи законите. Много често международният контингент в Косово не

Сн. 10. Къща в Албания, заплашена от кръвно отмъщение. Не е срината, защото обитателите не могат да я напуснат.

изпълнява задълженията си. От друга страна самите албанци нямат доверие към чуждите институции. Така се стига отново до прилагането на старите, изпитани методи на обичайното право. Тук обаче трябва да се направи уточнението, че кръвните отмъщения са намалели в сравнение с предишния период, а освен това помирните вражди не са възстановени, т.е. цикълът от кръвни отмъщения е прекъснат.

Помирението обаче става все по-трудно, тъй като вече липсва предишната външна опасност за бъдещето на косовските албанци. Според влязлата в сила на 15 юни 2008 г. конституция Косово е обявено за независима и суверенна парламентарна република, но въпреки че косовските албанци вече са независими и имат свои

лидери, президент, адвокати, съдии и съдилища, Канунът продължава да действа на някои места –най-вече в планините и в дълбоката провинция. Днес, почти година и половина след обявената независимост обстановката в Косово е спокойна, но под тази привидно спокойна „повърхност“ конфликтите и враждите в албанските семейства продължават.

В крайна сметка се оказва, че едно от най-големите предизвикателства, които стоят пред днешното албанско общество, е как да впише своята традиция в съвременните стандарти. Кръвното отмъщение е един от най-сложните проблеми, с които Албания и Косово трябва да се преборят. За да може държавният апарат да функционира нормално и двете страни да продължат своето движение напред по пътя на евроинтеграцията, вендетата трябва да изчезне. Едно решение на проблема и на двете места би било организирането на силноцентрализирана държава, която да разоръжи населението и да създаде ефективна полиция и съдебна система. Въпросът е обаче дали след като този проблем бъде решен на институционално ниво самите албанци биха били склонни да се разделят с остатъците от средновековния си манталитет. В момента медиите ежедневно съобщават за нови убийства, плод на отмъщение.

THE CRISIS IN THE ALBANIAN SOCIETY IN THE 1990S AND VENDETTA

Lyuba Sofronieva

The article deals with a particular challenge which threatens the Albanian society during the 1990s – the Blood vengeance. The latter flourished after the fall of communism. Somehow the communism acted as a kind of refrigerator. When it became so rusted and stopped working a lot of frozen traditions melt down and vendetta among them. The rise of Blood vengeance in Albania and Kosovo slows down their advance in the framework of European integration. Construction of a centralized state could solve the problem but it is not clear whether the institutional steps would lead to a change of the Albanian mentality with its heavy medieval deposit.